

TISKANA I RUKOPISNA OSTAVŠTINA U SPOMENIČKOJ KNJIŽNICI »GIOVANNI ANTONIA MARTINUZZI«

Olja VIŠKOVIĆ
Narodni muzej Labin
Ulica 1. maja 6, Labin
olja_viskovic@yahoo.com

UDK 026(497.561Rijeka)“18“
UDK 347.67Marinuzzi, G. A.
Stručni rad
<https://doi.org/10.31726/via.28.10>

Tullio VORANO
Ulica Karla Kranjca 56, Labin
tullio.vorano@gmail.com

Giuseppina Martinuzzi, labinska pedagoginja, učiteljica, pjesnikinja, društvena i politička djelatnica, jedna je od istaknutijih osoba istarske povijesti. U ovom će se radu prikazati gradivo iz njezine knjižnice koje je oporukom 1897. ostavila rodnom gradu Labinu. Knjižnica se sastoji od većeg broja knjiga, mapa, novina, bilježnica, novinskih isječaka i rukopisa. Godinama je dio gradiva bio pohranjen u Sveučilišnoj knjižnici u Rijeci, a dio u Labinu te se 2019. rješenjem Ministarstva kulture RH riječki dio gradiva konačno vratio u Labin i pripojio labinskom dijelu s kojim tvori cjelinu kakvu je zamislila i formirala Giuseppina Martinuzzi.

Ključne riječi: Giuseppina Martinuzzi, ostavština, Sveučilišna knjižnica Rijeka, Knjižnica Giovanni Antonia Martinuzzi, XIX. stoljeće

Keywords: Giuseppina Martinuzzi, legacy, University Library of Rijeka, Giovanni Antonia Martinuzzi Library, 19th century

Parole chiave: Giuseppina Martinuzzi, lascito, Biblioteca Universitaria di Rijeka, Biblioteca Giovanni Antonia Martinuzzi, XIX secolo

1. UVOD

Giuseppina (Maria Sandra) Martinuzzi rođena je 14. veljače 1844. u Labinu kao najstarije dijete ugledne i dobrostojeće obitelji Antonije Lius i Giovannija Martinuzzija. Nakon osnovnoga obrazovanja, za koje je bio zadužen otac Giovanni, Giuseppina je studirala i stekla diplomu učiteljice. Godine 1873. počela je raditi kao učiteljica na zamjeni u Labinu, a potom u Galižani. Dvije godine kasnije, 1875., dobila je diplomu za poučavanje u općim pučkim školama, pa je nastavila predavati u Miljama i potom do umirovljenja 1905. godine predaje u školama u Trstu, u kojem je provela velik dio svojega života. Tijekom svoje se pedagoške karijere istaknula kao izvrsna učiteljica i pedagoginja, a uz rad u školi i poučavanje, bila je aktivna društvena i politička djelatnica. Krajem XIX. i početkom XX.

stoljeća započela je aktivan politički život, najprije na pozicijama iredentizma, a potom je prihvatila ideje socijalizma te je postala jedna od prvih istarskih socijalistkinja. Svoju je borbu posvetila najsiromašnijim sugrađanima, radnicima i seljacima, a naročito rudarima iz njezina rodnoga grada Labina te se zalagala za njihovo pravo na obrazovanje, za izjednačavanje prava svih građana i za pravo glasa žena. Izražavala se mnogim javnim govorima, suradnjom s brojnim novinama i časopisima u kojima je objavljivala svoje članke, pokretanjem i tiskanjem vlastitih književnih časopisa *Pro Patria* i *Pro Patria Nostra* te pjesništvom, kojim se počela baviti već s dvanaest godina. Među brojnim je pjesmama koje je napisala najpoznatiji spjev socijalne tematike simboličkoga naziva *Ingiustizia*, odnosno *Nepravda*, objavljen 1907. godine.

Sl. 1. Giuseppina Martinuzzi (izvor: Narodni muzej Labin)

Tijekom svojega dugog i burnog života Giuseppina Martinuzzi nabavila je i sakupila pozamašan broj knjiga, novina, rukopisa, bilježnica i mapa te je stvorila bogatu knjižnicu. Svoju knjižnicu, imenovanu imenima njezinih roditelja *Biblioteca Giovanni Antonia Martinuzzi*, oporukom napisanom 15. kolovoza 1897. ostavila je svom rodnom gradu Labinu. U pismu kojim Općini Labin nudi svoju donaciju istaknula je da nudi »najbolje od onoga što

imam«¹ te je dodala da je taj skromni dar rezultat isključivo njezine štednje i rada.² Njezina je ponuda u Labinu prihvaćena s oduševljenjem. U oporuci je navela nekoliko uvjeta i pravila kojih se nasljednici Knjižnice Giovanni Antonia Martinuzzi moraju pridržavati. Naznačila je da će Knjižnica nakon njezine smrti prijeći u vlasništvo Općine Labin te da se mora čuvati u jednoj od soba Grada Labina kao neotuđivo dobro Općine pod nazivom *Biblioteca Giovanni Antonia Martinuzzi*. Najvažniji uvjet koji je Giuseppina napisala u svojoj oporuci glasi da svi građani Labina, žene i muškarci, imaju pravo čitati knjige ove knjižnice, prema uvjetima koje općinsko predstavništvo smatra prikladnim utvrditi. Prije svoje smrti, koja se dogodila 25. studenoga 1925. u Labinu, Giuseppina je o svom trošku organizirala, vjerojatno 1921., prijevoz svoje knjižnice iz Trsta u Labin.

Nakon Drugoga svjetskog rata Knjižnica Giovanni Antonia Martinuzzi bila je smještena u prostorijama Zajednice Talijana, odnosno tadašnjem Talijanskom kulturnom klubu u Labinu. Zbog neadekvatnih uvjeta čuvanja najvredniji je dio gradiva preseljen u današnju Sveučilišnu knjižnicu u Rijeci, a labinski je dio ostavštine pohranjen na čuvanje u Narodni muzej Labin 1961. godine, otprilike godinu i pol nakon osnivanja Muzeja. Izvršeno je to temeljem Primopredajnoga zapisnika sastavljenoga i potpisanog 26. listopada 1961. između Talijanskoga kulturnog kluba Labin i Narodnoga muzeja Labin.³ Uz kratak Primopredajni zapisnik priložen je popis, na 13 stranica, knjiga i novina koje se predaju na čuvanje Muzeju. Zapisnik su potpisali Rino Rivoli, predsjednik Talijanskoga kulturnog kluba, i prof. Dragutin Heim, direktor Narodnoga muzeja Labin.

Godine 1993., na zahtjev Narodnoga muzeja Labin, u sastavu Narodnoga sveučilišta Labin, tadašnji Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Rijeci donio je 12. svibnja Rješenje kojim se Knjižnica Giovanni Antonia Martinuzzi s cijelim svojim knjižnim fondom, novinama i časopisima upisuje u Registar pokretnih spomenika kulture pod imenom »Biblioteca Giovanni Antonia Martinuzzi« i registarskim brojem 162 te time dobiva svojstvo spomenika kulture. U Rješenju se zaključuje da je Giuseppina Martinuzzi poklonila svoju knjižnicu Gradu Labinu, što je sa zahvalnošću primljeno, te da knjižni fond obuhvaća 347 svezaka knjiga i 16 naslova novina i časopisa. Fond većim dijelom čini *Istriaca* te knjige pedagoških tema i socijalističkoga usmjerenja. Sastavni dio registracije čine i preslika inventarne knjige i popis novina Knjižnice.⁴

¹ »Poco però è quello che offro alla nostra Albona, ma è il meglio di quanto possiedo – La mia piccola Biblioteca...«; Marija CETINA, »La Biblioteca di Giuseppina Martinuzzi« (dalje: CETINA, »La Biblioteca...«), *Quaderni*, Vol. V, Centro di ricerche storiche (1978. – 1981.), str. 311.

² »... ed è risultato esclusivo de miei risparmi e del mio lavoro«; CETINA, »La Biblioteca...«, str. 312.

³ Narodni muzej Labin (dalje: NML), *Zbirka arhivskog gradiva (Dokumentacija NML)*, Primopredajni zapisnik između Talijanskoga kulturnog kluba i Narodnoga muzeja Labin.

⁴ NML, *Zbirka arhivskog gradiva (Dokumentacija NML)*, Rješenje Regionalnoga zavoda za zaštitu spomenika kulture u Rijeci, Rijeka, 12. svibnja 1993.

Sl. 2. Ostavština Giuseppine Martinuzzi (izvor: Narodni muzej Labin)

2. KNJIŽNICA GIOVANNI ANTONIA MARTINUZZI

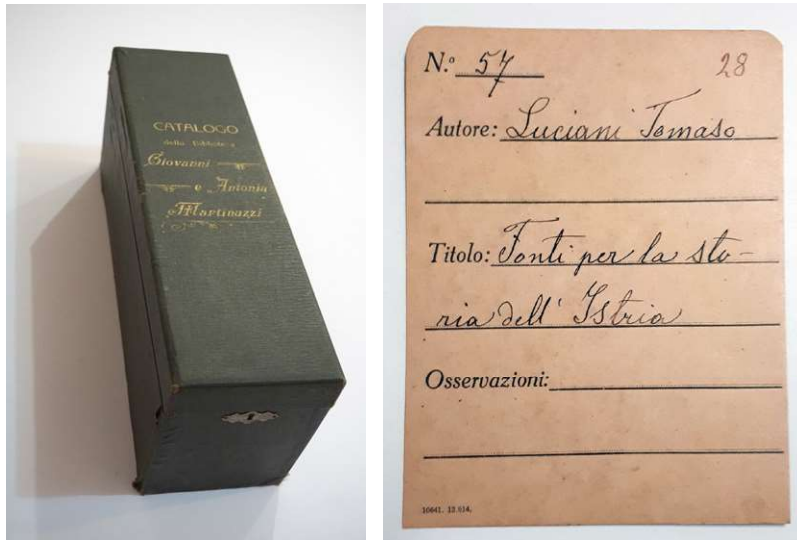
Giuseppinina Knjižnica sastoji se od četiriju različitih vrsta gradiva:

- a) knjiga,
- b) mapa s raznovrsnom dokumentacijom koja je dijelom izravno u svezi s njezinom svestranom djelatnošću,
- c) novina,
- d) rukopisa.

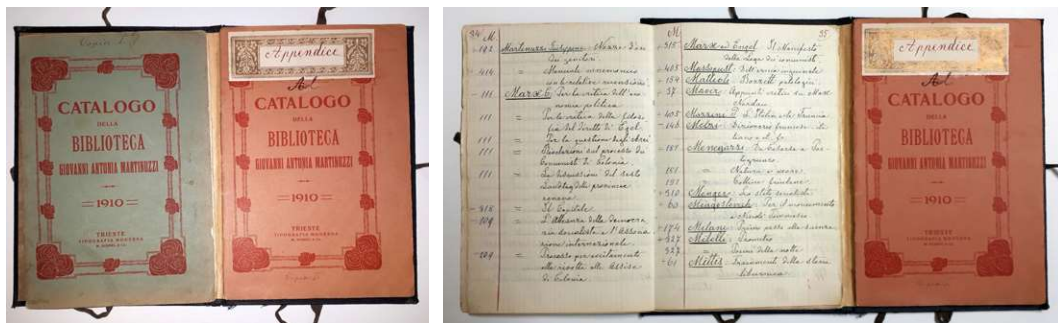
a) Knjige

Knjige koje je Giuseppina sakupila tijekom života, smještene su u dva ormara načinjena od orahova drva sa staklenim vratima i dvostrukim zaključavanjem koje je dala izraditi sama Giuseppina u Trstu. Ormari su s unutarnje strane označeni slovima A i B, a na prednjoj su strani jasno istaknuta imena Giuseppininih roditelja, Giovanni i Antonia Martinuzzi. Police su učvršćene i numerirane te se tijekom godina poredak knjiga na policama nije mijenjao. Giuseppinina je zamisao bila da se iza redova knjiga spremaju svežnjevi novina i njezini rukopisi. Vrijedno je napomenuti kako je Giuseppina gotovo sve knjige dala posebno uvezati, tako da njihove korice izgledaju elegantno i dragocjeno, tim više što su naslovi često tiskani zlatnim slovima. Knjižni fond Knjižnice Giovanni Antonia Martinuzzi danas obuhvaća 341 svezak i 731 naslov te 54 paketa novina. Giuseppina je za svoju knjižnicu izradila detaljan katalog – kartoteku koji je također pravo remek-djelo i pokazuje koliko je Giuseppina bila pedantna i pažljiva osoba. Na karticama su ručno ispisani ime autora, naslov knjige, kratak sadržaj i broj, a kartice su smještene abecednim redom u

drvenu kutiju s bravom na kojoj stoji naslov *Catalogo della Biblioteca Giovanni e Antonia Martinuzzi*. Isto tako Giuseppina je dala izraditi posebne kartice za svaku knjigu kako bi knjižničar mogao pratiti kretanje posudbe. Godine 1910. objavila je »Catalogo della Biblioteca Giovanni Antonia Martinuzzi« u tiskanom izdanju, čiji je prvi primjerak sačuvan među Giuseppininom ostavštinom.

Sl. 3. i 4. »Catalogo della Biblioteca Giovanni e Antonia Martinuzzi« i kartica iz Kataloga (izvor: Narodni muzej Labin)

Sl. 5. i 6. Prvi primjerak tiskanoga »Catalogo della Biblioteca Giovanni Antonia Martinuzzi« s Dodatkom iz 1910. (izvor: Narodni muzej Labin)

Usporedbom ovoga prvog primjerka kataloga, koji je izradila sama Giuseppina, i današnjega popisa knjiga Knjižnice Giovanni Antonia Martinuzzi, zaključuje se da u Knjižnici nedostaju 43 knjige. Knjige koje nedostaju u fondu jesu: *La Divina Commedia* Dantea Alighierija, Alfierijeva *Autobiografia*, *Per il diritto e per la civiltà* Alme Dolens, Amatijevi *Confini orientali della Regione Giulia*, *Carte geografiche*, *Associazione internazionale del libero pensiero: Congresso di Roma 1904.*, *Associazione italiana del libero pensiero: Con-*

gresso di Milano 1906., *In memoria di Tomaso Luciani* različitih autora, *Almanaco del Lavoratore* također više različitih autora, Baratierijeva djela *Memorie d'Africa*, *Introduzione all'edizione francese delle Memorie d'Africa* i *A proposito di un articolo*, zatim Brizijevo djelo *Trieste: note di viaggio*, *Poeti triestini* Cambona, *Di Amilcare Cipriani* Campolonghija, *Compendio della storia universale* Cesara Cantù, *Poesie complete* Giosuèa Carducci, *Latini e Anglosassoni* Napoleona Colajannija, Gabriela D'Annunzija *La città morta*, *Lotte civili* Edmonda De Amicisa, *Note storiche: L' Istria* Carla De Franceschija, djela Pasquala De Luca *Ars* i *Racconti silvani*, *Spirito e materia* Michelea Depanghera, *I partiti politici in Austria* Lajosa Domokosa, *La crisi di un anima* Jerka Dorbića, *La riforma delle scuole medie e l'istruzione della donna* Faselle, *Pagine sparse* Antoniette Giacomelli, prvi dio Goldsmithove *Compendio della storia romana*, *I caduti /racconti/* Maksima Gorkog, *A Giuseppe Garibaldi*, *La notte di San Sebastiano* Niccolò Pasquale Grega, *I miserabili* Victora Hugoa, *I promessi sposi* Alessandra Manzoni, *Poesie* Montalbana, *Del dialetto di Pirano* Parenzana, *Poemi conviviali* Giovannija Pascolija, *La pellarga* Guida de Probitzera, *Vita di Gesù* Ernesta Renana, *Vocabolario della lingua italiana parlata* Giuseppa Rigutinija i Pietra Fanfanija, *Flores solitudinis* Giusta Sussicha, *Resurrezione* Lava N. Tolstoja i *Verità* Émile Zole.

Dva su elementa na temelju kojih je birala svoje knjige, jedan je geografski, a to su knjige koje se odnose na Istru i njezin povijesni i politički položaj, a drugi su element knjige s naprednim idejama koje su bile inspirativne za Giuseppininu djelatnost.⁵ U Knjižnici se nalaze knjige različitih sadržaja, od književnih, pedagoških, umjetničkih, povijesnih do političkih, među njima ističe se devet djela Karla Marxa (npr. *Il Capitale* iz 1867., *Contributo alla critica della filosofia di Hegel* iz 1844., *Rivelazioni sul processo dei Comunisti di Colonia*), četiri djela Friedricha Engelsa (između ostalih: *Potenza ed economia nella creazione della Germania*, *La posizione della classe operaia in Inghilterra* iz 1845.), brojni radovi svjetskih pisaca, kao što su Lav Nikolajevič Tolstoj, Fjodor Mihajlovič Dostojevski, Voltaire, Maksim Gorki, zatim oko 150 djela u stihovima, nekoliko djela o svjetskoj povijesti, 26 svezaka *Nuove enciclopedie Italiane* Gerolama Boccarda, 12 rječnika, naprimjer *Nuovo vocabolario storico – poetico* iz 1767. i *Vocabolario universale dell'arte e della scienza* iz 1728., zatim nekoliko vodiča kroz gradove, razni statuti, nekrolozi, godišnjaci, npr. *Almanacco istriano* iz 1851. i razni časopisi, a neki su od njih *Il socialismo*, *La rassegna scolastica* te časopisi čije je izdavanje pokrenula sama Giuseppina, *Pro patria* i *Pro patria nostra*. Giuseppina je sve objavljene brojeve dala uvezati u dva posebna sveska pod brojevima 42 i 43, ali, nažalost, svezak pod brojem 43 nedostaje u ormaru te nije poznato kada je izgubljen.

Veliki se dio knjižnoga fonda odnosi na knjige koje su tematski povezane s Istrom. Među njima nalazimo: *Manuale di geografia dell'Istria* Bernarda Benussija, *Note sui castellieri istriani* Richarda Francisa Burtona iz 1877., *Note storiche – L'Istria – Parenzo* Carla De Franceschija iz 1879., nekoliko izdanja Istarskoga arheološkog društva, zatim knjigu Giuseppea Lazzarinija *Lotta di classe e lotta di razza in Istria* te *Albona* Tomasa

⁵ CETINA, »La Biblioteca...«, str. 305.

Lucianija iz 1879., Nacinovichev *Matteo Flacio* iz 1886., *Histria* Giovannija Quarantotta iz 1903., *Biografie degli uomini illustri dell'Istria* iz 1828. Pietra Stancovicha, *Irredentismo adriatico* iz 1912. autora Angela Vivantea, *Dal Carso a Trieste. Restauro della basilica di S. Giusto* Filippa Zambonija i brojne druge. Većina je knjiga pisana na talijanskom jeziku, a jedan je manji dio na hrvatskom i slovenskom jeziku.

Zanimljive su knjige pod nazivom *Opuscoli*, koje su također numerirane. To su zapravo svežnjevi manjih knjižica ili brošura koje je Giuseppina dala uvezati u korice zasebnoga sveska. U jedan je svezak uvezivala i po deset ili više knjižica, ovisno o njihovom obimu, bez obzira na autore ili sadržaj, a na početku je svakoga sveska rukom napisala naslove knjižica odnosno brošura koje svezak sadrži.

Među djelima koja imaju poseban značaj i zaslužuju osobitu pozornost jest tiskani primjerak pod nazivom *Manuale Mnemonico* (Mnemonički priručnik) ili, punim nazivom, *Saggio di un manuale mnemonico compilato su testi autorevoli da Giuseppina Martinuzzi maestra nelle scuole civiche popolari di Trieste e consistente in 29 tavole sinottiche ed in una prefazione. Manuale Mnemonico*, dimenzija 27 x 42 cm, tamnocrvenih korica, sastoji se od predgovora (*Prefazione*) i 29 sinoptičkih tablica (*Tavole sinottiche*) za lakše savladavanje gradiva. Tiskan je i objavljen u Trstu 1886. godine u litografskoj tehnici, a Giuseppina ga je objavila o vlastitom trošku jer nijedan tiskar nije želio prihvatiti tisak takvoga djela.⁶ Izradila ga je u vrijeme pripremanja ispita za učiteljicu u pučkim školama, a iako je nastao za njene osobne potrebe, učenje i lakše snalaženje u gradivu, Giuseppina je zaključila da bi bio vrlo koristan kako djeci u savladavanju školskoga gradiva tako i učiteljima u procesu poučavanja, pa ga je odlučila podijeliti s njima i svima kojima bi zatrebao kao pomoć u učenju. U predgovoru (*Prefazione*) objašnjava razloge koji su je motivirali za izradu i tiskanje ovoga djela, odnosno da je u cilju uštede vremena potrošenoga na učenje izradila ove jasne i logične tablice koje su sažeto prikazivale gradivo te je u njima obuhvaćena cijela materija pa se jednim pogledom na tablicu prisjetimo gradiva i osvježimo si naučeno znanje. Na kraju Predgovora izražava nadu u pozitivan sud javnosti. Sinoptičkih tablica (*Tavole sinottiche*) ima 29, tematski se oslanjaju na gradivo iz osnovnoškolskoga obrazovanja, a svaka zauzima dvije stranice *Manuale Mnemonica*. Neke su od obrađenih tema: *Grammatica* (Gramatika – imenica, član, glagol, prilog), *Lingue umane* (Ljudski jezici), *Europa* (Europa – oceani, tjesnaci, rtovi, poluotoci, vulkani, jezera), *Formazioni geologiche* (Geološke formacije – vodene), *Zoologia* (Zoologija – sisavci), *Zoologia* (Zoologija – gmazovi i vodozemci), *Zoologia* (Zoologija – ribe), *Fitologia* (Fitologija – besupnice, jednosupnice i dvosupnice), *Fitologia* (Fitologija – sjemenjače dvosupnice), *Minerali* (Minerali), *Divina Commedia di Dante Alighieri* (Božanstvena komedija Dantea Alighierija – Pakao), *Divina Commedia di Dante Alighieri* (Božanstvena komedija Dantea Alighierija – Čistilište i Raj) itd. Uz svaku tablicu Giuseppina detaljno navodi bibliografski izvor i literaturu odakle su informacije preuzete, a *Manuale* ima i Kazalo (*Indice*). Na zadnjoj unutarnjoj korici dodana je još jedna tablica koja nije u Kazalu, *Geometria* (Geometrija).

⁶ Prvo izdanje *Manuale Mnemonica* tiskano je 1881. godine, a 1886. godine Giuseppina Martinuzzi objavila je prošireno i dopunjeno izdanje. U Narodnom muzeju Labin čuva se izdanje iz 1886. godine.

Na prvoj unutrašnjoj strani korica *Manuale Mnemonica* Giuseppina je zalijepila isječke iz novina koje su donijele osvrt na njezino objavljeno djelo te ovdje nalazimo članke iz novina *L'Indipendente* (Trst, 1886.), *Il Mattino* (Trst, 1886.), *Il Cittadino* (Trst, 1886.), *L'Istria* (Poreč, 1886.), *Alabarda* (Trst, 1886.), *L'Eco di Pola* (Pula, 1886.), *Scintille* (Rovinj, 1886.), *La Scolta* (Rovinj, 1886.), *La Donna* (1886.), *Il Collaboratore della Scuola* (Torino, 1886.) koji su svi povoljno ocijenili njezin rad.

b) Mape

Mape su se, otprilike od 1947. do navedenog objedinjavanja 2019., čuvale u trezoru riječke Naučne, a potom Sveučilišne knjižnice. Giuseppina je gotovo na svakoj mapi napisala da ju treba sačuvati među njezinim knjigama i točno je označila njezin položaj na pojedinim policama u sklopu spomenuta dva ormara. Naravno, nazivi su mapa izvorno na talijanskom jeziku, a u daljnjem su tekstu prevedeni na hrvatski jezik.

U mapi **A** smještene su: 1. Tablice za pretvaranje starih austrijskih mjera u metričke (klafter, stopa, bokal, star, libra itd.); 2. Diploma dopisne članice dodijeljene Giuseppini od strane Znanstveno-humanitarne akademije Giovanni Pico della Mirandola 9. ožujka 1875.; 3. Diploma počasne članice koju je Giuseppini dodijelilo Vodnjansko radničko društvo (osnovano 1878.), u vrijeme kada je bila ravnateljica škole Zaklade Elio Morpurgo u Trstu; 4. Note pjesme »Zora« (glazbu je skladao Luigi Occion Bonaffons, a stihove je napisala Giuseppina Martinuzzi); 5. Note himne pripremljene za svečano otvaranje nove gradske škole u Puli – izvodi je mješoviti pjevački zbor sa 60 pjevača i cijeli carski kraljevski Mornarički orkestar (glazbu je skladao maestro Corlettozzi, a riječi je napisala Giuseppina Martinuzzi; Pula, 20. srpnja 1886.).

Mapa **B** sadrži statute ili pravilnike određenih društava, škola, klubova, federacija, zajednica i sličnih organizacija. Tako su pohranjeni statuti sljedećih institucija u Trstu: Pedagoškog društva, Saveza nastavnika, Glazbenoga konzervatorija, Prve glazbene gimnazije, Zadrugnog društva za privatne namještenike, Zadrugnoga saveza za izgradnju kuća s minimalnim stanovima te Društva za borbu protiv tuberkuloze. Na širu se regiju odnose statuti Istarskoga poljoprivrednog društva i Radničkih zadruga za Trst, Istru i Furlaniju, a na nacionalnoj su razini statuti Društva »Pro Patria«, Društva »Dante Alighieri« te Društva za radnike i radnice. U mapi se nalazi i Statut Radničkoga potpornog društva za labinske radnike iz 1879., iako je Društvo osnovano 1871. godine. U mapi nedostaju statuti Saveza rudara u Austriji, Kluba socijalističke omladine i Kruga društvenih studija.

U mapi **D** smješteni su vodiči nekih gradova, poput Trsta (Novi vodič Trsta i njegova teritorija, knjižničar izdavač Julius Dase), Rijeke (iz serije izdanja Woerl), Levica (Ottone Brentari, *Levico, Vetriolo e Lavarone*, tiskano u Bassanu 1891.), zatim vodič glasovitoga crkvenog zdanja Certose u Paviji, vodič Škocjanske jame iz 1896. te plan grada Venecije.

U mapi **E** Giuseppina je prikupila nekoliko novinskih napisa povodom smrti svojega nećaka dr. Giovannija Martinuzzija, koji je umro 1910. u svojoj 33. godini života. Radi se o novinama *Il Giornaleto di Pola* te o tršćanskim listovima *L'Indipendente* i *Il Piccolo*.

Mapa **I** zanimljiva je jer sadrži nekoliko bilježnica koje je u veljači 1899. napisala njezina učenica Giuseppina Asmann. G. Martinuzzi pridodala je: »Bajka koju je napisala jedna moja šestogodišnja učenica, tri mjeseca nakon što je pohađala nastavu.« Svoj rad na tršćanskom dijalektu učenica je napisala pet dana zaredom u školi. Giuseppina ukazuje na činjenicu da ova iznimno darovita učenica nema nikakvu perspektivu za razvitak svojega talenta jer živi u siromašnoj radničkoj sredini.

U mapi **K** pohranjeni su dvostruki primjerci petnaest brošura koje je napisala Giuseppina. Među njima nalaze se dvije koje je posvetila svojim roditeljima, prvu prigodom 50. obljetnice njihova braka (1842. – 1892., Giovanniju i Antoniji Martinuzzi, nakon 50 godina braka, Djeca), a drugu povodom njihovih smrti (Uvijek živi). Zanimljivo je i Giuseppinino pismo upućeno u srpnju 1901. nećakinji Quirini Malaboti s dobrim željama za njezinu skorou udaju. U ovoj mapi nedostaju spisi »Nacionalna borba u Istri«, »Domovina i socijalizam«, »Dvije domovine«, »Bolno majčinstvo«, »Morbidni nacionalizam«, »Mladim socialistima«, »Amilcare Cipriani«, »Domovina«, »Između Talijana i Slavena«, »Nepravda« i »Prisjećajući se Carle Morpurgo«.

U mapi **L** pohranjeni su duplikati primjeraka ili nastavaka njezinih književnih časopisa *Pro Patria* (sv. VI. – VII. 1888., X. 1889.) i *Pro Patria Nostra* (II. – V., VII., IX., XII.).

Mapa **N** posvećena je generalu Oreste Baratteriju, pa u njoj možemo naći nekoliko tiskovina (*La Settimana* – Firenze, *Il Baldo* – Riva, *L'Alto Adige* – Trento, *Gazzetta di Venezia* – Venezia, *Il Raccoglitore* – Rovereto i francuski *L'Epoque* – Paris) s člancima o njegovim povijesnim i vojnim djelima.

Slijedi potom nekoliko uveza i mapa **U**. U **prvom uvezu** nalaze se tri Giuseppinina predavanja, koja su objavljena u raznim novinama. U Trstu, u Klubu društvenih studija, održala je dva predavanja, 1899. i 1900., pod nazivom »Rad dječaka u tvornicama i rudnicima« i »Što je nacionalizam?«, a u Pedagoškom društvu iste je 1900. održala predavanje »Prijevarena u Danteovoj Komediji«. Uz to predavanje Giuseppina je 16. 1. 1911. zapisala: »Nastavak ovoga predavanja bio je sadržaj jednoga drugog predavanja koje sam održala u istom društvu, ali, nažalost, mojom nepažnjom uništeno je prije nego što je objavljeno.«

Drugi uvez sadrži četiri brošure, i to: 1. Giuseppina Martinuzzi: »Nacionalna borba u Istri razmatrana kao prepreka socijalizmu«, J. Krmpotić i dr., Pula 1900. (to je predavanje održala u Puli 12. kolovoza 1900.); 2. Italo Montemulio: »Spjev o Rimu«, Klub „Venezia Giulia“, Rim, 1901.; 3. Antonietta Giacomelli: »Rasute stranice«, Nuova tipografia commerciale, Venezia, 1902.; 4. Lajos Domokos: »Politika i stranke u Austriji«.

U njezinoj je knjižnici posebno vrijedan i značajan uvez pod nazivom *Napisi i tiskovine koji se odnose na Giuseppinu Martinuzzi i na njezin časopis „Pro Patria“*. To je odeblji svezak s jednom fotografijom Giuseppine, u dobi od 42 godine i s čitavim nizom rukopisa zalijepljenih na 413 rukom numeriranih stranica te s Kazalom na 11 listova. U tom je djelu sustavno dokumentirano sve važno što je okarakteriziralo Giuseppininu iznimno bogatu raznovrsnu djelatnost, a osobito ono najznačajnije u pogledu objavljivanja spomenutoga časopisa.

Dakako, i **četvrti uvez** ima velik značaj jer sadrži u rukopisu i u tisku prvi primjerak kataloga Giuseppinine knjižnice. G. Martinuzzi sastavila je taj popis 1910. u Trstu. Uz njega nalazi se i Dodatak, koji je urađen iste godine. Ova dva popisa omogućuju nam uvid u izvorno stanje Knjižnice s napomenom da je Giuseppina potom naručila iste 1910. godine pri tiskari »Moderna«, M. Susmel i dr. u Trstu, tiskanje Kataloga u nekoliko stotina primjeraka.

Mapa **U** isto je tako vrlo važna jer sadrži dokumente koji se odnose na Giuseppininu djelatnost u pučkim školama, počevši od 20. lipnja 1873. do 31. kolovoza 1905. Posredstvom njih možemo sustavno pratiti njezinu cjelokupnu vrlo uspješnu pedagošku karijeru. Između ostalih isprava tu nalazimo njezin krsni list, potvrdu o stjecanju zrelosti za poučavanje u pučkim školama, izdane u Trstu 3. studenoga 1873., potvrdu o osposobljavanju za II. stupanj općih pučkih škola, izdanu u Trstu 4. svibnja 1875., razne spise u svezi s njezinim premještajem iz jedne škole u drugu te prijepis molbe za umirovljenje od 31. svibnja 1905. uz pozitivan odgovor Gradskoga poglavarstva 6. srpnja iste godine.

Završni niz sačinjavaju mape označene slovima H, M, P, Q, R, S, V i Z.

Mapa **H** nosi naziv »Pjesme i proza koje sam prepisala za razonodu između 1856. i 1862.« s dodatkom: »Sačuvati kao odraz (interesa) u mojim mladenačkim godinama«. To je zapravo uvezana bilježnica u obliku knjige s 451 stranicom, koja nam otkriva književno zanimanje mlade Giuseppine i njezino kulturno formiranje, većinom kao samouka.

Mapa **M** posvećena je pjesniku Filippu Zamboniju. U njoj nalazimo nekoliko njegovih rukopisa i novinske članke raznih autora koji su o njemu pisali u tršćanskim novinama *L'Indipendente*, *Il Piccolo*, *Il Lavoratore* od 1910. do 1912. Sačuvana je dokumentacija o njegovoj vojnoj službi, njegov sažet životopis i njegova smrtovnica (Trst, 1826. – Beč, 30. svibnja 1910.). Posebno je vrijedno njegovo pismo prije same smrti, koje je diktirao supruzi Emiliji za Giuseppinu. G. Martinuzzi sačuvala je u prijepisu i nekoliko stranica koje je cenzura bila zaplijenila Zamboniju.

U mapi **P** Giuseppina je sačuvala nekoliko tiskovina i rukopisa koji su odražavali nacionalno i političko stanje koje su Talijani proživjeli od 1859. do 1878., u razdoblju stvaranja talijanske države kao kraljevine, na čelu koje je stajala obitelj Savoia. Domoljubni sadržaj tih spisa odražava njezino, uvjetno rečeno, iredentističko razdoblje. I u ovoj mapi nedostaje nekoliko spisa, a to su: »Spomenica i pismo generalu La Marmora, 4. i 6. srpnja 1866.«, »Obraćanje Vittoriju Emanueleu II., 18. lipnja 1866.«, »Još jedno obraćanje samom kralju sa 76 potpisa iz Istre, Trsta, Veneta, Rimljana, Firenze 9. srpnja 1866.«, »Pismo Bettinu Ricasoliju, predsjedniku ministara, 11. srpnja 1866.«, »Dopis Viscontiju Venosti, ministru vanjskih poslova, 14. srpnja 1866.« te »Stornelli /Čvorci/ Francesca Dall'Ongara za obilježavanje Danteove obljetnice«.

Mapa **Q** također je posvećena generalu Oresteju Baratieriju jer su u njoj pohranjena 33 njegova pisma koja je poslao Giuseppini u razdoblju od travnja 1896. do listopada 1899. General Baratieri, koji je bio na čelu talijanske vojne ekspedicije u Africi, doživio je 1. ožujka 1896. težak poraz kod Aduē. Sav talijanski tisak i javno mnijenje optužili su odmah generala za kukavičluk i veleizdaju. Giuseppina možda nije bila jedina, ali svakako bila je

prva koja je stala u njegovu obranu, pa je zbog toga i nastala ta zanimljiva prepiska.⁷ U ovoj mapi nedostaje obavijest o njegovoj smrti u Sterzingu 7. kolovoza 1901.

Isto tako i mapa R sadrži zanimljivu prepisku. U njoj se nalazi 20 pisama koje je Tomaso Luciani napisao svojem prijatelju Giovanni Martinuzzi, Giuseppinu ocu, u vrlo dugom vremenskom razdoblju od 1847. do 1890.⁸ Isto se tako u mapi nalazi 121 pismo koje je Tomaso Luciani poslao Giuseppini u razdoblju od 1877. do 1893.⁹ Osim pisama tu je pohranjena osmrtnica Tomasa Lucianija, napisana u Veneciji 10. ožujka 1894., zatim prijepis njegove oporuke, popis njegovih napisa, a pritom se Giuseppina zapitala gdje su oni završili,¹⁰ te popis njegovih tiskanih radova. Među spisima mape R nedostaje Račun troškova za mramorni suvenir koji su Istrani podigli na venecijanskom groblju.

Mapa S sadrži zbirku raznovrsnih tiskanih materijala i rukopisa objavljenih u listovima, svescima ili brošurama koji pokrivaju vrlo širok raspon njezina interesa na književnom, glazbenom, ali i na političkom polju. Primjerice, u njoj je pohranjen niz pjesama D'Annunzija iz 1911. – 1912. objavljenih u seriji lista *Corriere della Sera*; brošura o tristo-toj obljetnici napada uskoka na Labin (1599. – 1899.); Martinuzzino izvješće o ženskom pokretu u Julijskoj regiji, pripremljeno za II. Kongres talijanskih socijalista Priobalja koji je održan u Puli 25. i 26. prosinca 1899.; članak »Društvena uloga talijanskih vrtića«; popis planiranih 16, a realiziranih 12 Giuseppininih predavanja o socijalizmu, namijenjenih pučanstvu, i održanih 1909. i 1910. u Ženskom socijalističkom klubu u Trstu; napisi povodom smrti Antonija Bajamontija; njezine pjesme posvećene Verdiju i Tartiniju itd. U mapi nedostaju članci »Rat i povijesni čas austrijskog proletarijata« u *Semper Avanti* iz 1914., »Lajos Domokos« u *Lavoro di Trento* iz 1904., »Protiv iluzije revolucionarnog čuda« iz *Giustizia di Reggio Emilia*, zatim »Balerini«, pjesma G. Raisinija u talijanskom Athenaeumu, iz 1901., spis »Nadimci Labina koje sam prikupila kao zanimljivost«, »La fadiga de un mortal«, dijalektalna pjesma Adolfa Leghisse, samouka pjesnika, i tiskana knjižica s tri Giuseppinina predavanja: »Rad djece u tvornicama i rudnicima«, »Prijevarena u Danteovoj komediji«, »Što je nacionalizam«.

Mapa V pohranjuje dokumentaciju o vrlo zanimljivu izdavačko-pedagoškom pothvatu Giuseppine Martinuzzi. Naime, sa skupinom autora napisala je 1905. udžbenike za prvih pet razreda pučke škole. Austrijske vlasti nisu odobrile taj projekt jer je, kako tvrdi Giuseppina, bio premalo austrijskoga i premalo religioznoga sadržaja. No uz neznatne izmjene i uz izostanak imena autora, udžbenici su ipak uskoro našli primjenu u pučkim školama pa su, čini se, korišteni sve do 1918. godine. Osim višekratnoga dopisivanja s Namjesništvom,

⁷ Osvrt na pisma prikazan je u članku: Tullio VORANO, »Il carteggio Oreste Baratieri-Giuseppina Martinuzzi«, *Atti del Centro di ricerche storiche – Rovigno*, vol. XLVIII (2018.), str. 265–300.

⁸ Tullio Vorano, »Il carteggio Tomaso Luciani – Giovanni Martinuzzi«, referat podnesen na stručnom skupu održanom 2018. u Labinu, u organizaciji Društva za povijesne i zemljopisne studije iz Pirana, povodom 200. obljetnice rođenja Tomasa Lucianija.

⁹ Antonio Cernecca, »Rapporti tra Tomaso Luciani e Giuseppina Martinuzzi«, *Quaderni Giuliani di Storia*, n. 1 (2011.), str. 97–119.

¹⁰ Grof Eugenio Rota iz Kopra otkupio je Lucianijevu ostavštinu od njegovih nasljednika. Dio je Rotine ostavštine završio u Biblioteci Provinciale dell'Istria, a potom u Naučnoj, danas Sveučilišnoj knjižnici u Puli.

pohranjen je ugovor o cesiji udžbenika izdavaču te godišnji obračuni ostvarenih prihoda iz prodaje udžbenika od 1906. do 1918.

Posljednja mapa **Z** nosi složen naslov: »Ženska komunistička grupa – Dokumenti. Tiskani materijal glede raskola Talijanske socijalističke stranke. Giuseppe Tuntar: *Martirij proletarijata u Julijskoj Veneciji, Prijenos Lucianijevih posmrtnih ostataka*. Crismanove pjesme«. U mapi nalazimo Statut i Pravilnik Ženske komunističke grupe u Trstu iz 1921., nekoliko zapisnika i izvješća u svezi s tom grupom iz te i sljedeće, 1922., godine, kada se Giuseppina povlači iz grupe. Tuntarov *Martirij* brošura je maloga formata s 32 stranice. Radi se o njegovu govoru održanom u Zastupničkom domu, a objavljen je kao br. 3 u seriji »Mala knjižnica komunističke kulture«, Rim, 1921. Prigodom prijena posmrtnih ostataka Tomasa Lucianija u njegov rodni Labin objavljena je 1923. godine u Koprnu manja knjiga u kojoj se nekoliko autora (E. Popovich, M. Curellich, M. Bartoli, B. Benussi, C. De Franceschi, A. Hortis, C. Marchesetti, G. B. Negri, E. Pais, G. Quarantotto, F. Salata, P. Sticotti) osvrnulo na Lucianijevo djelo. Devet je pjesama Giuseppea Crismanna rukom napisano u plavoj bilježnici na osam listova.

Uspoređujući izvorni popis mapa sa sadašnjim stanjem moguće je ustanoviti da, nažalost, nisu sačuvane u cjelini. Tako u nekim mapama, kao što je navedeno, nedostaju određene brošure, tiskana predavanja, statuti i sličan materijal. Isto tako, nažalost, čini se da je zauvijek izgubljena mapa **O** koja je sadržavala:

1. dvadeset šest pisama i 21 razglednicu koje je Giuseppini napisao Amilcare Cipriani u razdoblju od 1904. do 1914.,

2. Amilcare Cipriani, članak u časopisu *Les hommes du jour*, od 15. svibnja 1909.,

3. razgovor Alcestea de Ambrisa s Amilcareom Ciprianijem o ratu Italije na području Tripolija, iz 1911.,

4. pismo A. Ciprijanija u *Istria socialista*, iz 1911. koje je objavljeno pod nazivom »Talijanski socijalisti i monarhija. Pogreška ili izdaja?«,

5. Ciprijanijev članak »Što mi je donio rat« u Giuseppininu prijevodu objavljenom u glasilu *Avvenire* iz Pistoie. Iz prethodne bilješke zaključujemo da je Giuseppina dobro poznavala francuski i da je bila sposobna izraditi i prijevode s toga jezika na talijanski jezik.

Već je iz samoga navođenja sadržaja pojedinih mapa razvidno da su one od posebnoga značaja kako zbog podataka koje pružaju o nastanku Knjižnice tako i zbog izvornoga svjedočenja o mnogostrukom i svestranom djelovanju Giuseppine Martinuzzi od mladenačkih dana do vrlo zrele dobi.

Sl. 7. Knjižnica Giovanni Antonia Martinuzzi (izvor: Narodni muzej Labin)

c) Novine

Osim knjiga i mapa, dio Knjižnice Giovanni Antonia Martinuzzi čine dnevne novine i tiskovine koje je Giuseppina Martinuzzi prikupila tijekom jednoga razdoblja svojeg života, točnije između 1907. i 1918. godine, i koje, kako navodi, »želi sačuvati za povijest« (... *i giornali che desidero siano conservati per la storia.*)¹¹ Novine su složene po naslovima u 54 svežnja omotana papirom i povezana konopcem, a na svakom je svežnju rukom ispisan sadržaj i tema svežnja, odnosno naslov novina koje su povezane, datum i tema te je naznačeno mjesto pohrane, naprimjer Armadio B, Palchetto 222 – 262. Većina je novina izlazila u Trstu, a sve su u jako dobru stanju i očuvane te su, prema njezinoj zamisli, trebale biti smještene iza redova knjiga u ormarima Knjižnice. U ta 54 svežnja nalazimo 16 naslova novina.

Na talijanskom jeziku:

– *L'Avanguardia* (godište 1912.: izdanja 12., 19. svibnja),

– *Il Lavoratore* (godište 1915.: izdanja 24. – 27., 30. – 31. svibnja, 1. – 30. lipnja, 24. lipnja Posebno izdanje, 1. – 31. srpnja, 26. – 31. srpnja Večernje izdanje, 1. – 31. kolovoza, 2. – 7., 9. – 14., 17. – 20., 23. – 27., 30., 31. kolovoza Večernje izdanje, 1. – 30. rujna, 2., 3., 6. – 11., 13. – 18., 20. – 25., 27. – 30. rujna Večernje izdanje, 1. – 17., 19. – 31. listopada, 1., 2., 4. – 9., 11. – 16., 18. – 23., 25., 26., 28. – 30. listopada Večernje izdanje, 1. – 30. studenoga, 1. – 6., 8. – 13., 15. – 20., 22. – 27., 29., 30. studenoga Večernje izdanje, 1. – 31. prosinca, 1., 3., 4., 6. – 11., 13. – 18., 20. – 24., 27. – 31. prosinca Večernje izdanje: godište 1916.: 1. – 31. siječnja, 3. – 5., 7., 8., 10. – 15., 17. – 22., 24. – 29., 31. siječnja Večernje izdanje, 1. – 29. veljače, 1. – 5., 7. – 12., 14. – 19., 21. – 26., 28., 29. veljače Večernje izdanje, 1. – 21., 23. –

¹¹ Marija CETINA, *Giuseppina Martinuzzi – Documenti del periodo rivoluzionario 1896. – 1925.*, Naučna biblioteka, Pula, 1970., str. 20.

31. ožujka, 1. – 4., 6. – 11., 13. – 18., 20. – 25., 27. – 30. ožujka Večernje izdanje, 1. – 30. travnja, 1., 3. – 8., 10. – 15., 17. – 22., 25. – 29. travnja Večernje izdanje, 1. – 31. svibnja, 2. – 6., 8. – 13., 15. – 20., 22., 24. – 27., 29. – 31. svibnja Večernje izdanje, 1. – 30. lipnja, 1. – 3., 5. – 10., 13. – 17., 19. – 21., 23., 24., 26. – 28., 30. lipnja Večernje izdanje, 1. – 31. srpnja, 1., 3. – 8., 10. – 15., 17. – 19., 22., 24. – 29., 31. srpnja Večernje izdanje, 1. – 31. kolovoza, 1. – 3., 7. – 12., 14. – 17., 19., 21. – 26., 28. – 31. kolovoza Večernje izdanje, 1. – 30. rujna, 1., 2., 4. – 7., 9., 11. – 16., 18. – 23., 25. – 30. rujna Večernje izdanje, 1. – 30. listopada, 2., 6., 7., 10. – 14., 18., 23., 27., 28. listopada Večernje izdanje, 1. – 30. studenoga, 3., 4., 6., 7., 9., 13. – 15., 17., 18., 20., 22. – 25., 27. – 29. studenoga Večernje izdanje, 1. – 31. prosinca, 1., 2., 4. – 9., 11. – 16., 19. – 23., 27. – 29. prosinca Večernje izdanje: godište 1917.: 1. – 31. siječnja, 2. – 6., 8. – 13., 15. – 20., 22. – 24., 26., 27., 29. – 31. siječnja Večernje izdanje, 1. – 28. veljače, 1. – 3., 5. – 10., 12. – 17., 19. – 24., 26., 28. veljače Večernje izdanje, 1. – 31. ožujka, 1. – 3., 5. – 10., 12. – 17., 20. – 24., 26. – 31. ožujka Večernje izdanje, 1. – 30. travnja, 2. – 7., 10. – 14., 16. – 21., 23. – 28., 30. travnja Večernje izdanje, 1. – 31. svibnja, 2. – 5., 7. – 12., 14. – 16., 18., 19., 21. – 26., 29. – 31. svibnja Večernje izdanje, 1. – 30. lipnja, 1., 2., 4. – 6., 8., 9., 11. – 16., 18. – 23., 25., 26., 28., 30. lipnja Večernje izdanje, 1. – 31. srpnja, 2. – 7., 9. – 14., 16. – 21., 23. – 28., 30. 31. srpnja Večernje izdanje, 1. – 30. rujna, 1., 3. – 6., 7., 10. – 15., 17. – 22., 24. – 29. rujna Večernje izdanje, 1. – 31. listopada, 1. – 6., 8. – 13., 15. – 20., 22. – 27., 29. – 31. listopada Večernje izdanje, 1. – 9., 11. – 30. studenoga, 5. – 7., 9., 10., 12. – 17., 19., 20., 24., 26. studenoga Večernje izdanje, 1. – 18., 20. – 24., 26. – 31. prosinca, 4., 29. prosinca Večernje izdanje: godište 1918.: 1. – 14., 16., 17., 20., 21., 23. – 25., 27. – 31. siječnja, 9., 10., 12., 14., 17., 18., 25., 26., 28. siječnja Večernje izdanje, 1. – 4., 7. – 12., 14. – 25., 27., 28. veljače, 6. – 9., 11., 13., 20., 22., 23., 26., 27. veljače Večernje izdanje, 1. – 4., 6., 8., 11. – 15., 17. – 22., 24. – 27., 29., 31. ožujka, 1., 2., 6., 7., 11., 13. – 16., 18., 21., 27., 28., 30. ožujka Večernje izdanje, 1., 3. – 5., 8. – 10., 13. – 15., 17. – 18., 20. – 18., 30. travnja, 5., 6., 8., 12., 13., 16., 17., 20., 22., 26., 29., 30. travnja Večernje izdanje, 2. – 28., 30. svibnja, 2., 3., 8., 10., 11., 13. – 15., 17., 18., 21. – 23., 27., 29. 31. svibnja Večernje izdanje, 2. – 18., 20. – 23., 25. – 30. lipnja, 4., 5., 13. – 15., 17., 19., 20., 25., 26. lipnja Večernje izdanje, 1. – 18., 20., 22. – 31. srpnja, 6., 9. – 12., 15., 16., 19., 22., 24., 31. srpnja Večernje izdanje, 1., 2., 4. – 19., 21. – 30. kolovoza, 1. – 25. listopada, 6., 15. listopada Večernje izdanje),

– *La Gazzetta di Trieste* (godište 1916.: izdanje 22. studenoga: godište 1917.: izdanja 3. lipnja, 27. – 31. listopada, 5., 11. – 13. studenoga, 1. – 3., 6., 8. – 19., 23., 24., 26. – 28., 30. prosinca: godište 1918.: izdanja 1., 11. – 13., 17., 19., 20., 22. – 24., 25. – 28. siječnja, 2., 3., 5., 6., 12., 13., 16., 17., 24., 26., 27. veljače., 4., 5., 9., 10., 23., 26., 28., 30. ožujka, 2., 6., 7., 11., 12., 16., 19. travnja, 23. svibnja, 7., 8., 18., 18., 24. lipnja, 19., 21. srpnja),

– *L' Eco del Litorale* (godište 1918.: izdanja iz siječnja i veljače),

– *La Tribuna* (godište 1909.: 22. prosinca),

– *Tergeste* (godište 1915.: 18. lipnja),

– *L' Unione* (godište: 1915.: 1., 4., 11., 15., 18. srpnja),

– *L' Osservatore Triestino* (godište 1915.: 1., 2., 4., 5., 26., 28. – 29. svibnja),

- *Il Giornale di Trieste* (godište 1915.: 5. – 9., 14. lipnja, 1., 4. – 16., 19. srpnja),
- *Balcánica* (godište 1916.: 22. studenoga),
- *Il Piccolo* (godište 1914.: 1. – 31. listopada, 1. – 30. studenoga, 1. – 31. prosinca: godište 1915.: 1. – 9., 11. – 31. siječnja, 1. – 28. veljače, 1. – 31. ožujka, 1. – 16., 18. – 30. travnja, 1. – 23. svibnja),
- *Il Piccolo della sera* (godište 1914.: 6., 15., 21., 23., 27., 30. listopada, 3., 5., 6., 7., 9., 10., 12., 13. – 21., 23. – 28., 30. studenoga, 1. – 5., 7. – 19., 21. – 24., 28. – 31. prosinca: godište 1915.: 1. – 9., 11., 13. – 19., 21. – 23., 25. – 28., 30. siječnja, 1., 3. – 6., 8. – 13., 15. – 20., 22. – 28. veljače, 1. – 6., 8. – 13., 15. – 18., 20., 22. – 31. ožujka, 2., 3., 5., 6., 8. – 24., 26. – 30. travnja, 1. – 15., 17. – 22. svibnja).

Na njemačkom jeziku:

- *Triester Zeitung* (godište 1915.: 3. lipnja).

Na francuskom jeziku:

- *La Petite République* (godište 1907.: 22. srpnja),
- *L'Humanité* (godište 1908.: 4., 23. srpnja, 11., 14., 29. kolovoza, 13., 20. rujna, 12., 27. listopada, 13. studenoga, 4., 26. prosinca: godište 1909.: 7., 10., 17., 31. siječnja, 17. veljače, 8., 31. ožujka, 6., 22. travnja, 20., 27. lipnja, 10., 20. srpnja, 3., 16., 26. kolovoza, 13., 20., 25. rujna, 4., 15., 22. listopada, 27. studenoga, 19., 25. prosinca: godište 1910.: 6., 16., 28. veljače, 25. ožujka, 14. travnja, 6., 25. svibnja, 11., 20. lipnja, 15. srpnja, 8., 21., 29. kolovoza, 17. rujna, 1. listopada, 6. studenoga, 2. prosinca: godište 1911.: 15., 20. siječnja, 6., 23. veljače, 2. travnja, 1., 18. svibnja, 16., 27. lipnja, 4. srpnja, 1., 19. kolovoza, 2., 20., 26. rujna, 4., 28. listopada, 7., 15., 21. studenoga, 5., 24. prosinca: godište 1912.: 1., 22., 28. siječnja, 4., 19., 26. veljače, 22. ožujka, 7., 26. travnja, 12., 19. svibnja, 2., 9., 13. lipnja, 19., 26. srpnja, 26. kolovoza, 7., 27. rujna, 24. listopada, 24. studenoga, 8., 22. prosinca: godište 1913.: 8. siječnja, 2., 16. veljače, 10. ožujka, 13., 30. travnja, 12. svibnja, 1., 15., 29. lipnja, 19. srpnja, 2., 14. kolovoza, 5., 19. rujna, 5., 19. listopada, 2., 15. studenoga, 1. prosinca: godište 1914.: 1., 2., 22. veljače, 21. ožujka, 11. travnja, 9., 30. svibnja, 22. lipnja).

Teme su članaka u novinama koji su privukli Giuseppininu pozornost i za koje je smatrala da ih je potrebno sačuvati raznolike, većinom se radi o člancima u svezi s Prvim svjetskim ratom u Europi, a u starijim izdanjima, naprimjer u novinama *La Petite République* iz 1907. godine i *L'Humanité* iz 1908. godine nalaze se članci Amilcare Ciprianija, talijanskoga socijalista, anarhista i patriota s kojim je Giuseppina razvila intenzivnu korespondenciju.

d) Rukopisi

Knjižnicu Giuseppine Martinuzzi čini i 25 rukopisa njenih govora i predavanja te tri bilježnice rukopisa. Svi su rukopisi pisani njezinom rukom, tintom na papiru koji je tijekom godina prilično požutio i djelomice je oštećen. Naslovi su njezinih rukopisa:

- *I due proletariati*, 1913., 46 stranica teksta,
- *Il capitale ed i salario*, 1909., 48 stranica,

- *La concorrenza del lavoro femminile*, 1909., 50 stranica,
- *Esperanto e proletariato*, bez datacije, 6 stranica,
- *Doveri dei socialisti*, 1909., 42 stranice,
- *Eguaglianza, fratellanza, libertà dove siete?*, 1909., 43 stranice,
- *La leva di Archimede*, 1909., 43 stranice,
- *Gli giovani socialisti*, 1911., 2 stranice,
- *Amilcare Cipriani e il popolo romagnolo*, 1908., 64 stranice,
- *Ciò che mi ha portato la guerra* (prijevod članka Amilcare Ciprianija), bez datacije, 9 stranica,
- *Prefazione ad un'appello del Circolo Giovanile Socialista ai giovani lavoratori*, 1913., 3 stranice,
- *Azione scenica, italiana e slava*, 1912., 2 stranice,
- *Al maglio*, 1909., 2 stranice,
- *Scritto al Congresso dei Circoli Giovanili Socialisti della Regione Adriatica*, 1912., 11 stranica,
- *Scritto inviato dalla compagna Giuseppina Martinuzzi al comizio per il voto alle donne*, 1913., 11 stranica,
- *Discorso pronunciato da Giuseppina Martinuzzi alla festa per l'inaugurazione del vessillo sociale del Circolo Giovanile Socialista in Trieste nelle nuove Sedi Riunite*, 1912., 11 stranica,
- *Azione scenica per una festa operaia*, 1910., 2 stranice,
- *Discorso di una fanciulla ad una festa operaia*, bez datacije, 2 stranice,
- *Filippo Zamboni*, 1910., 63 stranice, rad kojim je Giuseppina Martinuzzi sudjelovala na konferenciji održanoj u *Circolo di Studi Sociali* u Trstu,
- *Perché la produzione agricola e industriale dovrebbe essere regolata da leggi*, 1909., 45 stranica.

Među rukopisima nalazimo i nekoliko primjeraka Giuseppinine poezije:

- *Idillio*, 1907., 1 stranica teksta,
- *Il canto della bandiera rossa*, 1912., 1 stranica,
- *Poesia a Giuseppe Crisman*, 1911., 1 stranica,
- *La vita e il lavoro*, bez datacije, 1 stranica,
- *Poesia (versi letti dall'artista Maurer durante una festa del Circolo Giovanile Socialista)*, 1913., 1 stranica.

Giuseppina je ostavila za sobom i tri bilježnice ispisane rukom. U bilježnici F naslova *Studi di grammatica e di aritmetica preparatori al mio esame al magistero* i u bilježnici G naslova *Studi di pedagogia e di storia, preparatori al mio esame di magistero* zapisivala je svoje bilješke o gramatici i aritmetici te pedagogiji i povijesti 1873. godine. Bilježnice F i G

pedagoški su uradci i svojevrsni podsjetnici koje je napisala dok se pripremala za polaganje ispita za diplomu.¹² Treća je bilježnica naslovljena slovom T, a umjesto naslova navode se godine 1873 – 1905. Godine 1905. Giuseppina je, nakon 32 godine poučavanja, umirovljena, a kao poklon učenika za umirovljenje dobila je ovu malu bilježnicu zelenih korica u kojoj su, u obliku spomenara, zapisane posvete i poruke s potpisima njezinih učenika, polaznika od prvoga do šestog razreda, posvećenih omiljenoj učiteljici. Nekoliko primjera poruka iz Spomenara: »Sia felice colei che mi fu madre e maestra«, »Dimenticarla?...mai!... amarla?...sempre!«, »Un saluto di cuore a Chi seppe farmi amare la scuola.«¹³ Na svakoj od ovih triju bilježnica Giuseppina je zapisala napomenu »Da conservare per la storia fra i miei libri«, potpis *Giuseppina Martinuzzi* i godinu 1914. te je dodala uputu za smještaj u ormar B, na polici numeriranoj brojevima 263 – 304.

ZAKLJUČAK

Iz dosad navedenoga razvidno je kako se dio fundusa ove knjižnice nakon Drugoga svjetskog rata nalazio u Labinu, a dio u Rijeci. Svjesni važnosti objedinjavanja Knjižnice u jednu cjelinu Narodni muzej Labin i Grad Labin 2018. godine zatražili su od Ministarstva kulture RH privolu za povrat riječkoga dijela Knjižnice Labinu. Valja naglasiti da je prije toga postignut konsenzus o predaji gradiva između Narodnoga muzeja Labin i Sveučilišne knjižnice u Rijeci, ponajviše zahvaljujući razumijevanju tadašnje ravnateljice prof. Senke Tomljanović. Nakon što je napravljen detaljan popis gradiva koje se čuvalo u Rijeci uz sve-srdnu podršku voditeljice starog gradiva prof. Irene Cerovac, i obavljenoga izvanrednog nadzora prostora pismohrane Narodnoga muzeja Labin od strane djelatnika Državnoga arhiva u Pazinu te njihove potvrde o zadovoljavajućim uvjetima čuvanja gradiva, Ministarstvo je kulture RH 15. srpnja 2019. godine zaključilo: »... odobrava se predaja 23 sveska iz ostavštine Giuseppine Martinuzzi koja se nalaze u Sveučilišnoj knjižnici Rijeka Narodnom muzeju Labin«. Prijenos je gradiva obavljen 14. studenoga 2019. godine potpisivanjem Zapisnika o primopredaji ostavštine Giuseppine Martinuzzi između Sveučilišne knjižnice u Rijeci i Narodnoga muzeja Labin, pa je tako u 175. obljetnici Giuseppinina rođenja njezina knjižnica opet dobila cjelovit, gotovo izvorni oblik.

Danas se cjelokupna ostavština Giuseppine Martinuzzi čuva u čuvaonici Narodnoga muzeja Labin, očuvana je i u vrlo dobru stanju. Knjige su smještene u ormarima po istom rasporedu kako je zamislila Giuseppina te na njima još stoje inventarni brojevi koje im je ona dodijelila, napisani crvenom olovkom na prvoj stranici, a na koricama je malena naljepnica s tim istim brojem, pa su se i djelatnici Muzeja pri obradi knjižnoga fonda pridržavali ove Giuseppinine numeracije. Povratkom riječkoga dijela gradiva u Labin Knjižnica Giuseppine Martinuzzi ponovno je spojena u jednu cjelinu, kao što je bila zamišljena. Iako je time ispoštovana Giuseppinina želja o cjelovitosti Knjižnice, što je jasno istaknula u oporuci, valja naglasiti da navedeno objedinjavanje nije učinjeno iz sentimentalnih razloga. Učinjeno je to iz nekoliko opravdanih i smislenih razloga. Prije svega, tek objedinjena Knjižnica u potpunosti opravdava njezino uvrštenje u Popis specijalnih knjižnica i dobiva-

¹² NML, Zbirka arhivskoga gradiva (Ostavština Giuseppine Martinuzzi): Mapa F, Mapa G.

¹³ NML, Zbirka arhivskoga gradiva (Ostavština Giuseppine Martinuzzi): Mapa T (1873. – 1905.).

nje statusa kulturnoga dobra Republike Hrvatske. Nadalje, cjelovitost Knjižnice omogućuje domaćim i stranim znanstvenicima i istraživačima (zamjetan je interes za Giuseppinu i u Italiji) korištenje gradiva na jednome mjestu, a time im se umnogome olakšava istraživanje. Grad Labin voljan je izraditi svojevrsne brendove oko dvoje svojih znamenitih ličnosti, Matije Frankovića Vlačića Ilirika i Giuseppine Martinuzzi, a nazočnost cjelovite Knjižnice omogućit će produbljenje spoznaja o njezinu tvorcu – Giuseppini. Narodni muzej Labin, Grad Labin, Zajednica Talijana “Giuseppina Martinuzzi” Labin, Talijanska unija Rijeka i Centar za povijesna istraživanja u Rovinju pokazali su interes za izradu internetskih stranica o Giuseppini, nešto slično kao što je ranije urađeno za Matiju V. Ilirika (www.flacius.org). Želja je navedenih institucija da se na internetskim stranicama prikazuje sve što Knjižnica sadržava, a to je posebno značajno za rukopise radi njihove trajne zaštite jer više ne bi postojala potreba da svaki istraživač prelistava izvornike. Nužna je pretpostavka za izradu takvih stranica upravo objedinjena Knjižnica, pa smo uvjereni da će njezino objedinjavanje biti od višestruke koristi. Postojanje objedinjene Knjižnice bit će dodatni motiv i poticaj Gradu da povremeno organizira znanstveno-stručne skupove posvećene Giuseppini, kao što to redovito čini za Flaciusa, a nakon takvih se skupova u pravilu izrađuju zbornici s nizom novih saznanja. Primjerice, na posljednjem su skupu održanom u Labinu 28. ožujka 2019. iznijeli izvrsna izlaganja Daniel Mohorović i Iva Peršić,¹⁴ Majda Milevoj Klapčić,¹⁵ Deni Vlačić,¹⁶ Martina Damiani,¹⁷ Francesca Maria Lacaita,¹⁸ Silva Bon¹⁹ i Ester Pacor.²⁰ S. Bon je o Giuseppini izrekla znakovitu misao: »Možemo je smatrati prethodnicom, vizionarkom, no ipak čvrsto sraslom u stvarnost njezina doba.«²¹

¹⁴ »Umijeće poučavanja jučer, danas, sutra«, u zborniku 2. *Labinski kulturno-povijesni susreti*, Grad Labin, Labin, 2020., str. 19–37.

¹⁵ »Značenje (knjižne) ostavštine Giuseppine Martinuzzi za grad Labin«, navedeni zbornik, str. 38–44.

¹⁶ »Napisi i tiskovine o Giuseppini Martinuzzi i njezinu časopisu *Pro Patria*«, navedeni zbornik, str. 45–66.

¹⁷ »Giuseppina Martinuzzi u kontekstu istarskog novinarstva«, navedeni zbornik, str. 88–107.

¹⁸ »Giuseppina Martinuzzi i revizija ideje o domovini prilikom prelaska na socijalizam«, navedeni zbornik, str. 189–207.

¹⁹ »Politička strast i književnost u Giuseppine Martinuzzi«, navedeni zbornik, str. 219–229.

²⁰ »Zalaganje Giuseppine Martinuzzi u feminističkom pokretu u Trstu«, navedeni zbornik, str. 239–247.

²¹ »Politička strast i književnost u Giuseppine Martinuzzi«, navedeni zbornik, str. 224.

LITERATURA

Sekundarna literatura

1. Tatjana BLAŽEKOVIĆ, »Giuseppina Martinuzzi (Građa za biografiju)«, *Riječka revija*, god. VI, br. 5-6 (1957.), str. 192–198.
2. Domenico CERNECCA, »Giuseppina Martinuzzi maestra, rivoluzionaria e poetessa«, *Quaderni*, Vol. I, Centro di ricerche storiche (1971.), str. 181–190.
3. Marija CETINA, *Giuseppina Martinuzzi – Documenti del periodo rivoluzionario 1896. – 1925.*, Naučna biblioteka, Pula, 1970., str. 18–22.
4. Marija CETINA, »La Biblioteca di Giuseppina Martinuzzi«, *Quaderni*, Vol. V, Centro di ricerche storiche (1978. – 1981.), str. 305–323.
5. Dianora HRVATIN, »Knjižnica Giovanni Antonia Martinuzzi«, *Informatica museologica*, 29/1-2, MDC (1998.), str. 72–73.
6. Giacomo SCOTTI, *Sjeme revolucionarne Istre – život i djelo Giuseppine Martinuzzi „crvene učiteljice“*, Riječka tiskara, Rijeka, 1978., str. 35–36, 92.
7. *Vodič muzeja*, urednik: Tullio Vorano, Narodni muzej Labin, Labin, 2006., str. 35.
8. Zbornik 2. *Labinski kulturno-povijesni susreti*, Grad Labin, Labin, 2020., str. 19–247.

Novine

9. Branko BIOČIĆ, »Učiteljica, pjesnikinja i revolucionarka«, *Glas Istre*, god. LXXIV, br. 70, Pula, 12. ožujka 2018., str. 2–3 (prilog).

Arhivsko gradivo

10. NARODNI MUZEJ LABIN, Zbirka arhivskoga gradiva (Ostavština Giuseppine Martinuzzi).
11. NARODNI MUZEJ LABIN, Zbirka arhivskoga gradiva (Dokumentacija NML), Primopredajni zapisnik između Talijanskoga kulturnog kluba i Narodnoga muzeja Labin, 26. listopada 1961.
12. NARODNI MUZEJ LABIN, Zbirka arhivskoga gradiva (Dokumentacija NML), Rješenje Regionalnoga zavoda za zaštitu spomenika kulture u Rijeci, Rijeka, 12. svibnja 1993.

Internetske stranice

13. <http://www.istrapedia.hr/hrv/1981/knjiznica-narodnog-muzeja-labin/istra-a-2/> (pristupljeno 24. ožujka 2021.)
14. Andreja GREGORINA, »Klasna borba, a ne klasna suradnja«, <http://slobodnifilozofski.com/2018/09/klasna-borba-ne-klasna-suradnja.html/> (pristupljeno 20. ožujka 2021.)
15. Marta BARADIĆ, »Istarska revolucionarka Giuseppina Martinuzzi«, <https://voxfeminae.net/strasne-zene/istarska-revolucionarka-giuseppina-martinuzzi/> (pristupljeno 7. ožujka 2021.)

SAŽETAK

Tiskana i rukopisna ostavština u spomeničkoj Knjižnici »Giovanni Antonia Martinuzzi«

Giuseppina Martinuzzi (Labin, 1844. – Labin, 1925.), labinska pedagoginja, učiteljica, pjesnikinja, društvena i politička djelatnica, u oporuci napisanoj 1897. godine izrazila je želju da svoju ostavštinu, sastavljenu od mnoštva knjiga, novina, mapa, bilježnica i rukopisa objedinjenih u Knjižnicu Giovanni Antonia Martinuzzi, nakon smrti ostavi rodnom gradu Labinu. Nakon Giuseppinine je smrti 1925. godine njenoj želji udovoljeno te je Knjižnica ostala u Labinu, ali krajem Drugoga svjetskog rata, zbog neadekvatnih uvjeta čuvanja, dio je ostavštine premješten u današnju Sveučilišnu knjižnicu u Rijeci, a dio je ostao u Labinu. Godine 1961. labinski je dio pohranjen u Narodnom muzeju Labin i tu je ostao do današnjega dana. Na inicijativu Narodnoga muzeja Labin i Grada Labina te uz pristanak Sveučilišne knjižnice u Rijeci 2018. godine Ministarstvu kulture RH upućen je zahtjev za povratom riječkoga dijela Giuseppinine ostavštine u Labin, čemu je udovoljeno u srpnju 2019. godine. Građa iz Sveučilišne knjižnice u Rijeci, sastavljena od mapa različitih sadržaja, prenesena je u Narodni muzej Labin u studenom 2019. godine te je time Knjižnica Giovanni Antonia Martinuzzi ponovno dobila svoj izvorni oblik i postala cjelina kakvom ju je formirala Giuseppina Martinuzzi.

SUMMARY

Printed and Manuscript Legacy in the Giovanni Antonio Martinuzzi Memorial Library

Giuseppina Martinuzzi (Labin, 1844 – Labin, 1925), Labin-born pedagogue, school-teacher, poet, social and political worker, expressed in her will in 1897 a desire to leave her material legacy, composed of a large number of books, newspapers, maps, notebooks and manuscripts all forming the Giovanni Antonia Martinuzzi Library, to her hometown of Labin. After Giuseppina's death in 1925, her wish was granted and the library remained in Labin, but at the end of World War II, due to inadequate storage conditions, part of the library was moved to today's University Library in Rijeka, while the other part remained in Labin. In 1961, the Labin holdings were moved to the Labin National Museum and have remained there to this day. At the initiative of the National Museum of Labin and the City of Labin and with the consent of the University Library in Rijeka, a request was sent to the Ministry of Culture of the Republic of Croatia in 2018 to return the Rijeka portion of Giuseppina's library to Labin, which was granted in July 2019. The material from the University Library in Rijeka, composed of folders holding various contents, was transferred to the National Museum of Labin in November 2019, so that the Giovanni Antonia Martinuzzi Library regained its original form and became a whole as originally envisioned by Giuseppina Martinuzzi.

RIASSUNTO

Patrimonio stampato e manoscritto nella biblioteca monumentale „Giovanni Antonia Martinuzzi“

Giuseppina Martinuzzi (Albona, 1844 – Albona, 1925.), pedagoga, maestra, poetessa, operatrice sociale e politica, con volontà testamentaria del 1897 esprime il desiderio che dopo la sua morte il suo lascito, composto da molti libri, giornali, mappe, quaderni e manoscritti raccolti nella *Biblioteca Giovanni Antonia Martinuzzi*, venisse consegnato alla sua città natia. In effetti dopo la morte di Giuseppina, avvenuta nel 1925, il suo desiderio fu esaudito e la sua Biblioteca fu collocata ad Albona. Dopo la seconda guerra mondiale, a causa delle inadeguate condizioni di conservazione, una parte del suo lascito fu trasferita nell'odierna Biblioteca universitaria di Fiume, mentre l'altra rimase ad Albona. Nel 1961 la parte rimasta ad Albona fu consegnata al Museo popolare di Albona, dove tuttora si trova. Su iniziativa del menzionato Museo nonché della Città di Albona e con il benestare della Biblioteca universitaria di Fiume nel 2018 fu inoltrata al Ministero alla cultura della Repubblica di Croazia la richiesta di restituzione ad Albona della parte fiumana del lascito di Giuseppina, e questa fu accolta nel luglio 2019. La documentazione custodita presso la Biblioteca universitaria di Fiume, composta da mappe di contenuti diversi, fu trasportata al Museo popolare di Albona nel novembre 2019 e in tal modo la *Biblioteca Giovanni Antonia Martinuzzi* acquistò nuovamente la sua forma originaria e ridiventò quell'insieme che Giuseppina Martinuzzi aveva creato.